

ИЛМУ

Фольклорубузу фахмулу тинтиучюсю

Белгили алим, Къабарты-Малкъар Республиканы илмууну сыйлы кзулукчу, филология илмуну доктору Алла Ивановна Алиева не къадар бийик даражалы, аriu сёзлеге тийишлиди. Бюгюн аны юбилеи эмда тууган кюню бла алгышлай, мындан ары да Аллах анга саулык, узакъ эмюр берсин, дейбиз. Биз, аны таныганла, ачыкъ жорекден ырызлыгыбызны билдиребиз.

Алла Алиева кеп жылланы Москвада А.М. Горький атлы Битеудуния литература институту да бет жарыкълы ишлейди. Нальчикде орта школну бошагандан сора МГУ-ну филология факультетинде бийик билим алып, аны аспирантурасын да тауусханды. Ызы бла СССР-ни Илмула академиясын битеудуния литература институтуна ише киреди. Алай бла ол 60-чы жылдан башлап бюгюнге дерги ишледен жерин алышындармаганды. Кеп жылдан бери бу институту алим секретарыды. Аны кандидат диссертациясы - адыглары нарт эпосларына, доктор диссертациясы уа адыглары жомакъ эпосларына жоралангандыла.

Фольклор в дореволюционных записях и публикациях» деген китап басмаланганды. Онтогузунчу эмюрден башлап жыйырманчы эмюрню ал жылларына дери халкъларыбызны келден чыгармачылыкларыны юсеринден Москваны, Петербургну, Будапештны, Тифлисни, Владикавказны журналларында илму ишле басмалангандыла.

Алай ала бу китапха дери окъуучулага эркин белгили болмагандыла. Алла Ивановна кеп тюрлю изданийлада зарфха урулганды, архивледе, библиотекалада эмда энчи фондлада сакланган Н. Грабовскийни, П. Остряковну, Орусбийланы Сафар-Алийни, А. Алейниковну, Н. Миллерни, М. Ковалевскийни, С. Таневни, Л. Лопатинскийни, Боташланы Алибеки, Е.З. Барановну, А.Н. Дьячков-Тарасовну, Н. Тульчинскийни, В. Прёлени, В. Миллерни жазыу ишлерин бирге жыйышдырып, энчи китап этип чыгарганды. Аны себепли кырачайлыларына бла малкъарларыны 19-чу эмюрде болган фольклор чыгармаларын билдирге, окъурга онг табылганды.

Огъарыда сагъынылган китапта кырачай-малкъар нарт эпосну, нарт сёзлени, тарых-жигитлик, иш бла байламды, чам жырланы, жомакъланы, жер-суу атланы, бир къауум тукъумну жаратылганыны, халкъ музыканы эмда келден чыгармачылыкны башха къауумларыны юсеринден окъурга боллукду. Аны ал сёзюн, англытыуларын да Алла Алиева уста жазганды. Озган эмюрлени эсеплеген ишлени бирге тийишдирип, бир тизгинде жарашдырып, басмагъа хазырлагъан тынч болмаганы уа хахкъды.

Андан арысында 1994 жылда Москвада белгили алимле Холаланы Азрет, Ортабайланы Римма, Хаджиланы Танзила, жарашдырып чыгарганды «Нарты. Героический эпос балкарцы и карачаевцев» деген китапны ол жууаплы редакторуду. Быладан сора да, бизни жерлешибизни, уллу алимни, ачыкъ жорекли тишириуну кавказ адабиятха жораланган кыйиматлы ишлери илмууга ахшы да, хайырлы да къошумчулукдула, дерге эркинбиз.

Къарачай-малкъар фольклорну айнууна, илму кезден кыралыууна, аны басмалаууга да алим уллу кыйим салмаганды. Аны хайырындан 1983 жылда Нальчикде магъананы тутхан «Карачаево-балкарский

филология илмуланы доктору Малкъондуланы Хамит Алла Ивановнаны юсюнден былай айтады:

«1974 жылда мен СССР-ни Илмула академиясын битеудуния литература институту аспиранты болганын себепли анда танышхан эдим аны бла. Ол келден чыгармачылыкны секторунда тамата илму кзулукчу болуп ишлей эди. Бизге, Къабарты-Малкъардан барган аспирантла, ол, хар заманда сакъ кезден къарап, билимин, фахмусун аймай, болушлукъ

этгенлей турганды.

Мен да Москвада А.М. Горький атлы Литература институту да окъурган жылларымда, андан сора да, илму ишле бла байламлы Алиевагъа тубей турганма. Аны Нальчик шахарга сыймеклиги, анда жашаган халкълга уллу хурмети бюгюн да эсимден кетмейди. Хар хол сайын аны къудуретли, огурлу ушагында керти адамлыгы, жорек ачыкълыгы танылады. Энтта да ол ара шахардан Нальчикде жашаган кеп танышына, ахлуусуна, шухуна тансыкълыгы бла салам айтырганды, бизни илму ишлерибизге кыйгъырганды, сорганды, билеклик этгенлей, шуехлукъ-тенгик бюгунтенлей турды.

БЕРБЕРЛАНЫ Бурхан, филология илмуланы доктору, Къабарты-Малкъар гуманитар тинтиулени институтуну тамата илму кзулукчу.

Публицисти сагъышлары

Озгурлулукъ, жигерлик, халаллыкъ, ётгюрлюк...

Халкъыбыз ючюн ёхтемликлерин, анга сыймекликлерин закый постлерибиз Кзулийланы Къайсын, Отарланы Керим, Гуртуланы Берт, Гыттуланы Максим эм башхала назмуларында билдиргендиле, махтау салгандыла. Мен аладан иги туйюлме, болсада билгенимча, ангылагъанымча айтыргъа бюрешейим.

«Ол да менича жаш адам эди. Сюнгю бла ургъанымда, не хатам ючюн ёлтюрлюк мен дегенча, бетиме кырап аугъан эди. Алапат аriu кёзлери ачылганды кыалгъан эдиле. Мени анам мени сакълагъанча, аны анасы да сакълай болур эди жашын. Унуталмаймы аны, кыйта да кёз аллыма келе турады...»,-деп эсгере эди Тогуз улу.

Мезланы Абдулла бла Елсиюрланы Кёккёз Алтын Жулдузгъа тийишли болгъанларыны юсюнден манга алары командирлери айтахан эдиле. Мен Москвада «Десант на Эльгитине» деген китапны автору генерал-майор Гладков бла тубешген эдим. Ол башчылык этген десант дивизиядан 36 адамга Совет Союзну Жигити деген ат аталганды.

«Сен аны ёлтюрмесенг, ол сени ёлтюрлюк эди», -дегенимде: «Жарсыуга, ол урушну кюйсюз законду», -деп ахтыннган эди.

Кемалгъа: «Сен аны ёлтюрмесенг, ол сени ёлтюрлюк эди», -дегенимде: «Жарсыуга, ол урушну кюйсюз законду», -деп ахтыннган эди.

«Табийгъат жаратхан жанладан адамдан деменилиси эм андан сейрлиги жокъду. Ол огъурсуз, эриусюз мурдар, огъурлу, халал бюрешейим, «Жарсыуга, ол урушну кюйсюз законду», -деп ахтыннган эди.

«Элтиген плацдармны бек кыйын жерин къоруулагъан ротаны командири Кючмезланы Абдуллагъа уа Алтын Жулдузгъа кыызгандыла. Нек, не ючюн деп сорган эдим Гладковха. Ол а: «Мен Совет Союзну Жигитине кергюзтолгенли тизмесине Кючмезланы Абдулланы да къошхан эдим, нек бермегенлерин а билмейме», -дегенден башха сёз айтамаган эди.

Жарсыуга, Елсиюр улу бла тубешалмагъанма. Аны командирини, отставкадагы полковник Зубенко Нальчикде жашаганды. Кёккёзню жигитлигин юсюнден айтып тауусалмай эди. Газетде ишлегенини биллип, манга тырман да этген эди, аллай адамларыбызны юсеринден нек жазмайса деп.

«Дуния былай нек жаратылгъан болур? Жарамаймыды адамлага жашауу ашарга. Не зат олешедиле. Айхай да, бош адамлары бир бирлерине даулары жокъду. Къашхатауун жаш Хоханаланы Баттал, Сталинградда топ окъ тийип ойган юню ичинде айлана, гитлерчи солдат балбетден-бетте тубешип калганды. Экиси да, автоматларын бир бирлерине буруп, бириз соелгендиле. Немисли, сауутун бир жанына атханды да, мойишюде олтуруп, совет солдатны кесини кыатына чакъырганды. Артамыгъандан азыкъ чыгарып, сыйлагъанды Батталны. Керекми эди аллага уруш?»

Малкъар халкъ бурун заманладан бери да орусха онг кёз бла кырагъанды. Таулу жашла кеси ырызлыкълары бла япон урушха баргандыла, Россияни биринчи дунья урушда къоруулагъандыла. Фашист Германия бла къазуатыны юсюнден а айтыр кереклиси да жокъду. Кюлунда сауут тутаргъа онгу болган малкъарлыла бир кибик соелген эдиле кеп миллетли Совет Союзну къорууларгъа.

«Мен аны ёлтюрмесенг, ол сени ёлтюрлюк эди», -дегенимде: «Жарсыуга, ол урушну кюйсюз законду», -деп ахтыннган эди.

«Дуния былай нек жаратылгъан болур? Жарамаймыды адамлага жашауу ашарга. Не зат олешедиле. Айхай да, бош адамлары бир бирлерине даулары жокъду. Къашхатауун жаш Хоханаланы Баттал, Сталинградда топ окъ тийип ойган юню ичинде айлана, гитлерчи солдат балбетден-бетте тубешип калганды. Экиси да, автоматларын бир бирлерине буруп, бириз соелгендиле. Немисли, сауутун бир жанына атханды да, мойишюде олтуруп, совет солдатны кесини кыатына чакъырганды. Артамыгъандан азыкъ чыгарып, сыйлагъанды Батталны. Керекми эди аллага уруш?»

«Малкъар халкъ бурун заманладан бери да орусха онг кёз бла кырагъанды. Таулу жашла кеси ырызлыкълары бла япон урушха баргандыла, Россияни биринчи дунья урушда къоруулагъандыла. Фашист Германия бла къазуатыны юсюнден а айтыр кереклиси да жокъду. Кюлунда сауут тутаргъа онгу болган малкъарлыла бир кибик соелген эдиле кеп миллетли Совет Союзну къорууларгъа.

«Малкъар халкъ бурун заманладан бери да орусха онг кёз бла кырагъанды. Таулу жашла кеси ырызлыкълары бла япон урушха баргандыла, Россияни биринчи дунья урушда къоруулагъандыла. Фашист Германия бла къазуатыны юсюнден а айтыр кереклиси да жокъду. Кюлунда сауут тутаргъа онгу болган малкъарлыла бир кибик соелген эдиле кеп миллетли Совет Союзну къорууларгъа.

«Малкъар халкъ бурун заманладан бери да орусха онг кёз бла кырагъанды. Таулу жашла кеси ырызлыкълары бла япон урушха баргандыла, Россияни биринчи дунья урушда къоруулагъандыла. Фашист Германия бла къазуатыны юсюнден а айтыр кереклиси да жокъду. Кюлунда сауут тутаргъа онгу болган малкъарлыла бир кибик соелген эдиле кеп миллетли Совет Союзну къорууларгъа.

«Малкъар халкъ бурун заманладан бери да орусха онг кёз бла кырагъанды. Таулу жашла кеси ырызлыкълары бла япон урушха баргандыла, Россияни биринчи дунья урушда къоруулагъандыла. Фашист Германия бла къазуатыны юсюнден а айтыр кереклиси да жокъду. Кюлунда сауут тутаргъа онгу болган малкъарлыла бир кибик соелген эдиле кеп миллетли Совет Союзну къорууларгъа.

Тарыхны дерспери

Владимир МЕДИНСКИЙ:

Хар ише да бир жанлы кырап къояргъа жарамайды

Лекциягъа РФ-ни культура министри (сёзге, ол кеси да МГИМО-ну бошаганды, бу вузну профессоруду) тынгылы хазырланганды. Студентле бла тубеширден алгъа лекциясын жангыдан окъуна тинтенди. Сёз ючюн айтханда, институтха окъурга кире турап, Владимир Мединский былай чырмагъа тубеген эди:

РФ-ни культура министри Владимир Мединский МГИМО-да дипломат боллукъ жаш адамлага лекция окъурганды эмда Октябрь революцияны бла Граждан урушну юслеринден бюр бюр хапарла бош тауухла болгъанларын ачыкъларганды.

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

Шахмат къанганы жангырынлыкълары Владимир Путин революцияны 100-жыллыгына 1917 жылда, ызы бла уа Граждан урушда бир билрине къажуу турганды Келишиулоклерини эсгертмесин салыргъа бюриуек бергенин къатлап, лектор

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

тарых магъаналы ишлени эмда ала бла байламлы спекуляциялары юсеринден айтханды. Биринчиден а, шахматладан битеудуния чемпион Александр Алёхинни юсюнден алдырылган «Белый снег России» деген художестволу фильмни тюшоргенди эсине.

«Анда бир сейир эпизод барды: Алёхин вермахтха кыулык этген шахматистлени бир къаууму бла ойнайды. Ол жуукъ да кермей эди - шахмат къангагъа аркъасын буруп ойнагъанды. Болсада немисли гроссмейстерле бир бири ызыларын анга хорлатхандыла. Ахырында бир генерал къалады, алай ол да къытдыргъанына женгдиреди. Алёхин анга: «Асыры бек ашыкъдыгъыз, сизни энтта мадар этерге онгуз бар эди», - дейди. Ол а: «Къаллай, юч атламдан мат салынырыкъды!». Алёхин шахмат къанганы кесине бурды да, генералны орунуна оюнуу къытады. Немисли офицер анга:

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

Соруу-жууап

Паспорт къачан алышындырылады

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Алгъаракълада эрге барып, баш иеми тукъумун алгъанма. Мени биометрический тыш кыраллы паспорт барды, аны алыкъа алышмагъанма. Энди экимиз да тыш кыралда жашаган жуукъларыбызгъа къонакъгъа барлыкъ эдик. Мен кезиюу бошамаймы тыш кыраллы паспортуму хайырланыргъа боллукъмы?»

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

«Гроссмейстер, сейир-тамаша! Мен хорлатханыма энтта бир кере женгдиремей!».

АЧЫЛЫУ

Адабиятны суйгенлеге - тийишли эм магъаналы саугъа

Озган ыйыкда Нальчикде КъМР-ни Култура министрствосуну башламчылыгы бла адабият салон ачылган. Ол Жашил театрны экинчи этажында. Анга аталган къууанчы ингирге жазуучула, къаламны энди сыйна тебирегенле, бирсиле да келген эдиле.

Жыйылганлары алларында селеше, КъМР-ни Правительствосуну Председатели орунбасары Владимир Битоков республикада Адабиятны жылы быллай эртеден бери сакланган саугъа бла бошлагъанына къууанганын айтханды. Нальчикде китап окуу тере ёмюрледен да бола келгенин, энди аны мындан ары да жангыртырғыа

гъан быллай залда аламан чыгъармаланы тизгинлери окулура деп ышанабыз. Адабият эм Жангы жыллага бу айтып-айтмазча ахшы саугъа болганды, дегенди.

Ол кюн ингирге келгенле салонда Мечиланы Кязимни, Къулийланы Къайсынны, Зумакуланы Танзиляны, Бекмурза Пачевни, Зубер Хагазитовну эм бирсилени портреттерин да кёрюрге онг тапхандыла. Алары жазгъан художниклени юсюнден а жыйылганла Нальчикде Суратлау искусстволаны А.Ткаченко атлы музейини экспозиция-кёрмюч бёлмюню башчысы Нина Леонтьева хапар айтханды. Николай Гусаченкону, Юрий Скориковну, Виктор Абавени, Мухадин Кишевени чыгъармачылык ишлерини юслеринден

Бекпайланы Муталип.

окугъанды. Мухадин Лялюшев а къыздан кеси жазгъанлары эшитирге суйгенин билдирген эди. Ол а, алары экинчи жолга къойгъанын айтып, Зумакуланы Танзиляны назмуусун эшиттирди. Ингушетияны културасыны сыйлы къулукчусу Тамара Чанева да къуандыргъанды залдагыларыны жангы чыгъармалары бла.

Бегли поэтирибиз Созайланы Ахмат, Табакъсойланы Мухтар да айтдыла алгыш сёлзлерин. Ала экиси да Къулийланы Къайсынны, кеслери жазгъан назмуларын да окудула. Мухтарны Къулий улуну чыгъармасын орус тилге кёрюргенин белгилерчады.

Илмуланы докторлары, профессорла Биттирланы Тамара бла Эфендиланы Фуад да салонну ачылганыны магъаналыгыны юсюнден айтып, бютонда ол жаш адамлага керекли болуп тургъанын чертендиле. Эфенди улу жыйылгъа студентле келгендин, ала залны бек жаратханларын да билдиргенди.

Ингири кезиунде бери жыйылгъанла адабият салоннга къол кётюрюу бла ат атаргъа да керек эдиле. Алай сайланганы артыкъ жаратмагъанла кеслерини оюмлары билдирди. Аны себепли энди анга тийишли атны Жазуучулары союзу къуарыкъды.

МОКЪАЛАНЫ Зура. Суратланы ХОЛАЛАНЫ Марзият алгъанды.

онг чыкыгъанын белгилегенди. Литератураны суйгенле, мында жыйылып, бу бёлмюде жангылыклары, проблемаланы созаллыклары да.

Култура министр Мухадин Кумахов да алгышлагъанды ингирге келгенлени:

-Бери киргенимлей окуна, аны кесим сагыш этенимча болгъанына къууанганма. Эндиге дери китапны презентациясын, юбилей ингири, башха адабият жыйылулары къайда бардырайыкъ деп мекам излерге тошоп тургъанды. Мындан арысында бу зал сизникиди, огъурлу кюнде ачылыны!

Жазуучулары союзуны председатели Бекпайланы Муталип да салонну къурагъанлага ыразылыгын билдиргенди. Позияны максамлары эшитилип турура этнегизгиз ючюн бек сау болугъуз. Мындан арысында Нальчикде биринчи болуп ачыл-

залдагыла суйюп тынгылагъандыла.

республикада Китаплары суйгенлени биригуюню председатели Наталы Шинкарёва да жыйылулары бардырырга мекам табылганына къууанганын жашырмагъанды. Бу общество къуралганды 41 жыл толганын билдирип, ала тюрлю-тюрлю конкурсла хазырлагъанларын да айтханды. Аладан бири «Миниатюрны книги» деген ат бла бардырылады. Бу китапчыклары уа бери жюрюген сабийле кеслерини къоллары бла эдиле. Бек игилерин Москвада даражалы кёрмючлеге да этдиле.

Ингирге жаш назмуучула фахмуларын да ачыклагъандыла. Дарыя Шомахов «Ода дохлы рыбы» деген чыгъармасын эшитиргенди. Зарема Куготова къабарты тилде жазгъан жангы назмулары бла шагырей этгенди. Аппайланы Жанна Борис Рыжинни тизгинлерин

Биргелей огъесе башхамы?

КъМКУ-ни Педагогика колледжинде «Гитче классда окуучуну юретиуде аны энчилигине эс бурургъа» деген темага «Тегерек стол» бардырылганды. Тюбешину психология илмуланы кандидаты, устаз Маргарита Налоева, КъМР-ни сыйлы устазы Валентина Губжикова, биолог Жанна Аталикова эм ючюнчю курсну студентлери хазырлагъандыла.

акъылыма кёре, окуучуну юретиу школдан да бек аны юйюрюнде бардырылгъа керекди, - деп белгилегенди Губжикова.

Тюбешуу жашчыклары бла къызчыклары бир бирден айырып окутса къалай боллугуну юсюнден доклад бла башланганды. Жыйылуыгъа келгенле бу проблемага эс озган ёмюрюню аллында окууна бурулганын айтхандыла. Быллай схема бла окутуу-уа специалистлени тюрлю-тюрлю оюмлары барды. Анда сагынылгъан тема бла

байламлы роликле кёрюз-тюрлендиле, дискуссияла да бардырылгандыла. -Бюгюн конференцияда жашла бла къызла бирге окуусала игимиди, тюрлюмюдю деген соруугъа жууап табаргъа кюрешгенбиз. Докладда хар авторну кесини энчи оюмун, къарамын кёрюрге боллукъ эди. Бу темага эртеден да улашла жюрюйдюле. Мени

«Тегерек столга» къатышханла, жашчыклары бла къызчыклары бирге окутуу-уа тренирек къарап оюм этерге тийишлисин айта, быллай ише сабийни энчилигин эсге алырга кереклисин чертендиле.

Ахырында Маргарита Налоева, тюбешууге къатышханлага ыразылыгын билдире, студентле мындан арысында окууларында, ишлеринде да жетишимле тежегенди.

Бизни корр.

Контроль Эркинликсиз къурулушлары тохтатырга

Быйыл Нальчик шахар округну администрациясы, федерал надзор структурала эм МВД-ны управлениасы бла бирге жашау журтла сферада бузукълукла этилгени ючюн 192 административ иш ачандыла. Ол санда 123 - муниципал жерлени эркинликсиз бийлегенлери ючюн, 25 - эркинликсиз къурулуш бардырылганы эмда 44 - кеп фатарлы юйледе отуулары планировкасы тюрлендилгени ючюн, деп билдирдиле шахарны администрациясыны пресс-службасында.

ючюн сюд органлага 117 исковой заявление берилгенди. Аладан бюгюнюкде 73 къабыл этилгенди. Ол санда 28 ишни юсю бла тийишли мадарла толтурулгандыла.

Адамла заманында билдиргенлерини хайырындан эркинликсиз, бузукълукла жиберип ишленип башланган онжети къурулуш иш тохтатылганды. Аладан Шогенуков атлы орамда объектни юсюнден энчи айтырга боллукъду. Аны мурдорун жабар ючюн төрт жюз машина топуракъ къуаргъа тышгенди. Шахарда дагыда оюч тюкен бла гаражлары башха жерге кёрюрге керек болганды.

Эркинликсиз къурулуш ишле бардыргъанлары

Бизни корр.

Профилактика Жалгъан пиротехника хата салмазча

Россейни МВД-сыны Нальчикде Управлениасыны полициячылары «Пиротехника» профилактика операцияны чеклеринде «Нальчик» комплексе эркин сатаргъа чек салынган пиротехника затлары тапхандыла. Аны битеулю багъасы 405 минг сомдан асламды. Бу шартла бла

байламлы РФ-ни Администрация аманлыклары кодексины 14.2 статьясына кёре протокол жарашдырылганды.

«Пиротехника» профилактика операция уа быйыл 10 декабрьде башланганды эмда 2016 жылда 15 январьга дери бардырыллыкды. Ол жалгъан

пиротехниканы ачыклар, алай бла адамлары саулуларына салынырга боллукъ кюркъуулары азайтыр мурат бла бардырылады. Операцияны чеклеринде сатуу-алуу жерле, складла тинтиледи.

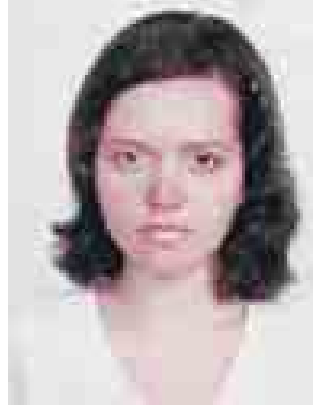
Бизни корр.

Издеу Къайда болганы белгисизди

Россейни МВД-сыны Май районда бёлмюню полициячылары Игнаткова Марина Александровнаны къайда болганын тохташдырадыла. Ол 1978 жылда туугъанды, Май районда Котляревская станцада, Лебедевых орамда, 55 мекамда жашайды. 2015 жылда 16 октябрьде эрттенкиле 8 сагатда юнден кетгенди. Бюгюннге дери

аны юсюнден жукъ да белгилени тюрлюлдю.

Республиканы хурметли жамауаты! Игнаткова Марина Александровнаны къайда болганын тохташдырырга болушукъ шартлары биле сезгиз, алары юслеринден бу телефон номерлеге селешип билдиргиз тилеибиз: 8(866-33) 2-15-02, 2-17-57, 2-17-25, 2-12-43 неда 02.

Интернатдан кетип, артха къайтмагъанды

РФ-ни МВД-сыны Чегем районда бёлмюню полициячылары акъылбалыкъ болмагъан Шагапсоева Аляна Хасанбиевнаны къайда болганын тохташдырадыла. Ол 2000 жылда 31 декабрьде туугъанды, эсепге Нарткъала шахарда Красная орамда, 169 мекамда салынганды. Ол быйыл 21 ноябрьде ёк-

сюз сабийле эм къарар адамлары болмагъанла тургъан «Нартан элде 5-чи номерли школ-интернат» къырал казна учреждениядан кетгенди эмда бюгюннге дери аны юсюнден жукъ да белгилени тюрлюлдю.

Энчи шартла: ёсюму 160-165 сантиметрди, орта бойлуду, чачы къаралдымды, кёлзери мордула.

ЖЕР, СУУ АТЛА Шахгерий

Былай жер ат Бахсан аузуна къайдан, къалай келгенин бюгонюкде шарт айтыр адам не хазна табылсын. Болсада мени жерлешлерими аны юсюнден энчи оюмлары барды.

Ол жер къалайды деп сорлукъла да болурла. Мен аны быллай аныглатарыкъ эдим. Огъары Бахсанга Шахгерий (тозоу Шах Герийди) деп аталган кезиуде элни аты Ючюмле болганды. Баям, быллайда ою суу: Кыргыч, Адиль-Суу эм Элбрус черекле бирге къошулгъанлары себепли айтыла болур эди.

Алай бла Бахсан черек къуралады. Шахгерий а Кыргыч суу элге жете башлагъан жердеди. Аны кюн батхан жаны чынгыл, кюн чыкыгъан жаны уа кёкге тиреле тургъан къаяладыла, зыгырлы бетди. Шахгерий кеси да тышындан къарап кёрюмген аламан ариу къоюндю. Элни жанындан кирсенг, къая жухну артындады.

1967 жылда сакъ жаууладан сора Кыргыч, Сырт-Ыран эм Хунгурту аууладан келип уллу ырхы басхынчы, алайда терек бахчала, тахта кегетле ёсген сюрголе болгандыла. Былайы уллу тюрлюлдю. Узулугуу къычырым чакълы болур, эни уа андан да азды.

Алгыын бу жер къаллай болганын бюгон таныгъан да этерик тюрлюсе. Эсимдеди, алайда Борчаланы Дауунта аламан ариу юйю болуучусу. Мекамны экинчи къатыны коридоруна алма, кертме тереклени бутаклары тирелип, кегетлери салынып туруучулары.

Озгъан ёмюрюню 30-чу жылларында элни электростанциясы да Шахгерийде ишленген эди. Не уллу ырхыла талагъан эселе да, аны таш къабыргъаларын, мурдорун олмагъандыла. Энтта да турадыла, озгъан заманын шагъатлары болуп.

Башда айтхан ырхыдан сора Шахгерийни толусунлай зыгыр басханды, жерини бийликни 10-15 метрге кёрюргенди. Энди Кыргыч суудан

элге келген илипин Борчаланы Жубуран хажини жашау юйюню мурдор ташыны юсю бла тартылганды. Алгыын а алайы суу аууздан бек бийикде болганды.

Энди бу атха тарых жаны бла бир къарайыкъ. «Татаркъан» деген эски малкъар жырда иранлыла тау ауулагъа ёшон ургъанларында, тауула алагъа кёкжау бирден сюелгенлерини юсюнден айтылады. Баям, ол заманда келген болур бу жерлеге Шах. Аны юсюнден халкъыбыз сюргюнден къайтханда, Огъары Бахсанда ныгышда олтургъан акъ сакъаллы, узакъ ёмюрюлю къартларыбыз кеп таурух айтычу эдиле.

Бир жол да, аны юсюнден сёз баргъанда, 90-жыллыкъ къарт Эзденланы Алийни быллай айтханы эсимдеди: «Бахсан аууздан бурун заманда адам ичин жырып ёталмазча къалын агъач басып болганды. Иранлыла да бери ол кезиуде келгендиле. Бизден алгъа жашагъан къарта айтханнга кёре, ол къыралны шахы Ючюмле элге кирип, тонау ишлерин да этип, андан Элбрус таба атанырдан алгъа, бу жерледе тохтап, аны аскерлери доммай уугъа жайылгандыла.

Ала, айлана келип, Кыргыч сууну жагъасы бла ёрге бара, бу биз башда айтхан къагла арасында талада ариу къыртышуде отлай тургъан буулары кёрюп, аладан союмулукъла ёлтюрюп, шахлары сыйлагъандыла. Алайда уллу къая ташыны тюрлюнде дорбунда чатырларын къурап, кече Шахгерий алайда къалганды. Андан бери алайга аны аты аталганды».

Къалай-алай эсе да, бурун замандан бери да тышындан къарап кёзге кёрюмген таула арасында къоюн жерге Шахгерий деп келедиле. Ким биледи, тарыхчыла башха шартла биле эселе да, айттырла.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Къабарты-Малкъарны Парламентини депутатлары эмда КъМР-ни законла чыгъарычу органыны Аппаратында ишлегенле Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутаты БАРАГУНОВ Арсен Мухамедовичге аны анасы БАРАГУНОВА Фоза Тутуевна ёлгенине бушуу этип, къайгы сёз бердиле.

ОТАРЛАНЫ Мажитни жашы Залиф дуниядан замансыз кетгенине бушуу этебиз эмда аны юйдегисине, юйюрюне бла ахлуларына къайгы сёз беребиз.

Отарлары тукум совети.

УЧРЕДИТЕЛЪЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛЪКАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редактору орунбасары)
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редактору орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
ТИКАЛАНЫ Фатима (жамауат-политика жашау бёлмюню таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:
Редактору приёмный - 42-63-01.
Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62, Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛМЮЛЕРИ:
Жамауат-политика жашау - 42-67-68, 42-24-02.
Култура - 42-75-82.
Социальный-экономика - 42-66-73, 40-59-18.
Жангылыкла эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окуучула бла байламлыкъла жюрютуу эм реклама - 42-37-94.
Тилманча - 47-31-28. Энци корреспондент - 42-68-72. Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артка къайтарылмайдыла.

Газетде басмаланган материалда айтылган оюмла редакцияны оюму бла келишимге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн

Россей Федерацияны Басманы юсюнден законна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторлардан 400 газет тизгинден (машинак бла жазылган 5-6 бет) кепню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликтерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чо июнда регистрация этилгенди.

Регистрация номер—Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени ислерине тапдыруу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениасы жууаплыды. Телефонла: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницага сатуу ючюн КъМР-ни «Роспечать» акционер обществосу жууаплыды. Телефон: 42-69-34

Номерге графикте кёре 19.00 сагатда къол салынады. 20.00 сагатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГАНЛА:
Холаланы Марзият - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2 - чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета - (3, 4 - чо бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 2136
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЪНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru